

Od grčke tragedije do moderne filozofije razrađuje se i razvija čitava jedna doktrina suđenja. Manje je tragična radnja negoli samo suđenje, te grčka tragedija najpre uspostavlja sud. Kant ne poziva na istinsku kritiku suđenja, jer njegova knjiga, naprotiv, podiže jedan fantastičan subjektivni sud. Prekidajući sa judeo-hrišćanskom tradicijom, Spinoza je taj koji sprovodi kritiku; on je imao četiri velika učenika koji će je nastaviti i dati joj novi zamah, Ničea, Lorensa, Kafku i Artoa. Sva četvorica su lično, pojedinačno, pretrpela suđenje. Spoznali su onu tačku gde se optužba, rasprava, presuda mešaju do u beskraj. Niče kao osuđenik prolazi kroz sve nameštene pansionse kojima suprotstavlja jedan grandiozan izazov, Lorens živi sa optužbom za nemoralnost i pornografiju koja pada i na njegov najmanji akvarel, Kafka se pokazuje "dijaboličan u svojoj nevinosti" jer je pobegao od "suda u hotelu" u kojem se sudi o njegovom beskonačnom <1>vereništvu. </1> A Arto-Van Gog, koji je još pretrpeo i suđenje u svom najgrubljem obliku, užasnu psihijatrijsku ekspertizu?

Ono što je Niče umeo da istakne jeste stanje suđenja: "svest da se ima dug prema božanstvu", pustolovina duga, utoliko što i on sam postaje **beskonačan**, dakle, <2>neplativ. </2> Čovek se ne poziva na suđenje, njemu se ne može suditi i on sam ne sudi osim u meri u kojoj je njegovo postojanje podređeno jednom beskonačnom dugu: beskonačnost duga i nemoralnost postojanja upućuju jedno na drugo kako bi us-

postavili "doktrinu <3>suđenja". </3> Dužnik treba da opstane ako je već njegov dug beskonačan. Ili, kako kaže Lorens, hrišćanstvo se nije odreklo moći, ono je pre izmislilo jednu novu moć kao što je Moć suđenja: tako je istovremeno čovekova sudbina "odložena", a suđenje postaje poslednja <4>instanca. </4> Doktrina suđenja pojavljuje se u Apokalipsi ili poslednjem suđenju, kao i u pozorištu u *Americi*. Kafka za svoj račun postavlja beskonačan dug u "prividno poravnanje", odloženu sudbinu u "neograničeno deponovanje" koje zadržava sudije s onu stranu našeg iskustva i našeg <5>shvatanja. </5> Arto će beskonačnosti neprestano suprotstavljati operaciju okončavanja sa Božjim suđenjem. Za svu četvoricu, logika suđenja meša se sa psihologijom sveštenika kao izumitelja najmračnije organizacije: želim da sudim, treba da sudim... Neće se raditi tako kao da je samo suđenje odloženo, ostavljeno za sutra, odgurnuto u beskonačnost. Naprotiv, sam čin odlaganja, prenošenja u beskonačnost, čini suđenje mogućim: ono održava svoje stanje pretpostavljenog odnosa između postojanja i beskonačnosti u **preetku** vremena. Onome ko se drži u tom odnosu data je moć da sudi i da mu bude suđeno. Čak i suđenje saznanja obavlja beskonačnu količinu prostora, vremena i iskustva koje određuje postojanje fenomena u prostoru i vremenu ("svaki put kada..."). Ali suđenje saznanja podrazumeva u tom smislu jedan prvobitni moralni i teološki oblik, prema kojem je postojanje

<1>Cf. Elias Kaneti, *Drugi proces*. </1>

<2>Niče, *Genealogija morala*, II. </2>

<3>Niče, *Antihrist*, §42. </3>

<4>Lorens, *Apokalipsa*, glava 6. Balan, p. 80. </4>

<5>Kafka, *Proces* (Titoreljeva objašnjenja). </5>

stavljeno u odnos prema beskonačnosti, sledeći poredak vremena: postojeće kao ono što ima dug prema Bogu.

Ali šta se onda razlikuje od suđenja? Da li je dovoljno pozvati se na neko "predrasuđivanje" koje bi istovremeno bilo i tle i vidik? I da li je to ista stvar kao i antirasuđivanje, koje se shvata kao Antihrist: manje tle a više urušavanje, klizanje zemljišta, gubljenje vidika? Postojeći se sukobljavaju i daju jedni drugima obeštećenje u skladu sa **konačnim** odnosima koji samo čine *tok* vremena. Ničeova veličina jeste u tome što je bez imalo oklevanja pokazao kako je odnos **povertilac-dužnik bio prvi u odnosu na svaku <6>razmenu. </6>** Počinje se obećanjem, i dug se ne pravi u odnosu na nekog boga, već u odnosu na nekog partnera, sledeći sile koje prolaze između obe strane, izazivaju promenu stanja i stvaraju nešto u sebi — afekat. Sve se događa između dve strane, i <*>ordal</*> nije božje suđenje, jer niti ima boga, niti <7>suđenja.</7> Tamo gde Mos, a zatim i Levi-Stros još uvek oklevaju, Niče uopšte ne okleva; postoji jedna pravda koja se suprotstavlja svakom suđenju, prema kojoj tela obeležavaju jedno drugo, dug se upisuje na samo telo, u skladu sa **konačnim blokovima** koji kruže po jednoj teritoriji. Pravo nema nepomerljivost večnih stvari, već se neprestano premešta između porodica koje imaju da preuzmu ili prenesu krv. To su užasni znaci koji rovaše po telima i boje ih, crtama i pigmentima, otkrivajući na samoj puti šta svako od njih duguje i šta mu se duguje: to je čitav jedan **sistem su-**

rovosti, čiji se odjek čuje u Anaksimandrovoj filozofiji i Es-hilovoj <8>tragediji.</8>U doktrini suđenja, naprotiv, dugova- nja se upisuju u posebnu knjigu a da to čak i ne primećujemo, tako da u tom beskonačnom računu više ne možemo da se razdužimo. Razbaštinjeni smo, prognani sa naše zemlje, pošto je knjiga već sakupila mrtve znakove jednog Vlasništva koje polaže pravo na to da bude večno. Knjiška doktrina suđenja samo je naizgled blaga, jer nas ona osuđuje na beskrajno rop- stvo i poništava svaki proces oslobađanja. Arto će sistem su- rovosti razviti do vrhunca: pismo krvi i života koje se suprot- stavlja pismu knjige, kao pravda suđenju, i za sobom povlači istinsko izvrtanje <9>znaka.</9> Zar to nije slučaj i kod Kafke, kada on velikoj knjizi iz **Procesa** suprotstavlja mašinu iz **Ka- žnjeničke kolonije**, pismo na telu koje svedoči o jednom drevnom poretku kao o pravdi u kojoj se mešaju obaveziva- nje, optužba, odbrana i presuda? Sistem surovosti iskazuje konačne odnose tela koje postoji prema silama koje na njega utiču, dok doktrina beskonačnog duga određuje odnose be- smrtne duše prema suđenjima. Svuda je u pitanju sistem su- rovosti koji se suprotstavlja doktrini suđenja.

Suđenje se nije pojavilo na tlu koje bi, makar i sasvim razli- čito, doprinosilo širenju; bio je potreban raskid, račvanje. Bilo je potrebno da se dug napravi u odnosu na bogove. Trebalo je da dug bude ne prema snagama čiji smo mi dužni- ci, već prema bogovima koji su obavezni da nam te snage daju. Trebalo je mnogo zaobilaznih puteva, jer su bogovi naj-

---

<6>Niče, *Genealogija*. Ovaj tako važan tekst može se vrednovati samo u odnosu prema kasnijim etnografskim tekstovima, posebno o potlaču: uprkos ograničenom materijalu, on svedoči o jednom čudesnom predujmu.</6>

<*>Ordal — "Božji sud", vrsta sudskog dokazivanja u srednjem veku, u kom je optuženi svoju nevinost imao da dokaže time što je morao da izdrži izvesne po život opasne probe: dvoboj, guranje ruke u vatru, itd. (*Prim. prev.*)</*>

<7>Cf. Luj Žerne, *Antropologija antičke Grčke* (Louis Gernet, *Anthropologie de la Grece antique*, Maspéro, pp. 215-217; 241-242; prisega "funkcioniše samo između dve strane... Bilo bi anahrono reći da ona zauzima mesto suđenja: po svojoj izvornoj prirodi, ona isključuje taj pojam" i pp. 269-270).</7>

<8>Cf. Ismail Kadare, *Eshil ili večni gubitnik* (Ismael Kadare, *Eschyle ou l'eternel perdant*, Fayard), glava 4.</8>

<9>Arto, *Da okončamo sa božjim suđenjem* (Artaud, *Pour en finir avec le jugement de dieu*. Oeuvres complètes, XIII, Gallimard): "poništanje krsta". O poređenju sistema surovosti kod Artoa i kod Niče, cf. Dimulije, *Niče i Arto* (Dumoulié, *Nietzsche et Artaud*, PUF).</9>

pre bili pasivni svedoci ili sažaljivi zastupnici koji nisu mogli suditi (tako je u Eshilovim *Eumenidama*). Tako se malo-pomalo bogovi i ljudi zajedno dižu do suđenja, na dobro ili na zlo, kao što to vidimo u Sofoklovom pozorištu. Elementi jedne doktrine suđenja pretpostavljaju da bogovi daju **zaloge** ljudima, i da su ljudi već prema svojim zalagama dobri za ovakve ili onakve **oblike**, za ovakve ili onakve organske **ci-ljeve**. Kojem obliku me moja zaloga namenuje, ali isto tako, da li moja zaloga odgovara obliku kojem ja težim? Eto suštine suđenja: postojanje razdeljeno u zaloge, afekti raspo-deljeni u zaloge, prenose se u više oblike (to je stalna tema kod Ničea ili Lorensa, ukazivanje na to htenje da se životu "sudi" u ime viših vrednosti). Ljudi sude utoliko što procenjuju sopstvene zaloge, a sudi im se utoliko što neki oblik potvrdi ili odbaci njihovo htenje. Njima se sudi dok su istovremeno oni ti koji sude, i podjednako je uživanje kada sudite i kada vam se sudi. Suđenje upada u svet u obliku lažnog suđenja koje ide do bunila, ludila, kada se čovek prevari povodom svoje zaloge, i Božjeg suđenja, kada oblik nametne neku drugu zalogu. Dobar primer bi bio *Ajant*. Doktrina suđenja, u svojim počecima, ima potrebu za lažnim suđenjem čoveka koliko i za formalnim suđenjem Boga. Poslednje račvanje nastaje sa hrišćanstvom: nema zaloga, jer naša suđenja su ta koja predstavljaju našu jedinu zalogu, i nema više oblika, jer je Božji sud taj koji čini beskonačni oblik. Dovedeno do krajnosti, sam od sebe stvarati zaloge i sam sebe kažnjavati postaju svojstva novog suđenja, a svako suđenje upućuje na jedno suđenje. Možda *Edip* prefiguriše to novo stanje u grčkom svetu. A ono što je moderno u temi kao što je *Don Žuan*, to je opet suđenje u novom obliku, više nego radnja koja je komička. U svoj svojoj opštosti, drugi stav doktrine suđenja može se izraziti ovako: mi više nismo dužnici bogova po oblicima ili ciljevima, mi smo svim svojim bićem besko-

načni dužnik jednog jedinog boga. Doktrina suđenja preokrenula je i zamenila mesta u sistemu afekata. A njegova svojstva se nalaze čak i u suđenju saznanja odnosno iskustvu.

Svet suđenja uspostavlja se kao u nekom snu. San je taj koji okreće zaloge, on je Jezekiljev točak, kroz njega defiluju oblici. U snu se suđenja povezuju kao u praznini, ne nailazeći na otpor sredine koja bi ih podvrgla zahtevima saznanja i iskustva; zato pitanje suđenja jeste pre svega pitanje znanja o tome da li sanjamo. Isto je tako Apolon istovremeno bog suđenja i bog sna: Apolon je taj koji sudi, nameće granice i zatvara nas u organsku formu, san je taj koji zatvara život u svoje oblike u ime kojih se o njemu sudi. San podiže zidove, hrani se smrću i vraća iz mrtvih senke, senke svih stvari i sveta, senke nas samih. Ali čim napustimo snove suđenja, mi isto tako odbacujemo san u korist "pijanstva" kao najveće **<10>**plime. **</10>** Tragaćemo po stanjima pijanstva, piću, drogama, ekstazama, što je sve antidot istovremeno i za san i za suđenje. I sva četiri autora jasno ukazuju na to da u snu postoji jedno još uvek suviše nepomerljivo, previše usmereno, previše upravljeno stanje. Grupe koje se toliko zanimaju za san, psihoanalizu ili nadrealizam, isto su tako u stvarnosti spremne da prave sudove koji sude i kažnjavaju: to je odvratna manija, česta kod sanjača. U svojim rezervama prema nadrealizmu, Arto ističe da se misao ne sudara sa neakvim jezgrom sna, već da snovi pre poskakuju oko nekakvog jezgra misli koje im **<11>**izmiče. **</11>** Rituali sa pejtloom prema Artou, pesme iz meksičke šume prema Lorensu, nisu snovi, već stanja pijanstva ili dremeža. Taj dremež bez snova nije od onih u kojima spavamo, već se provlači kroz čitavu noć i nastanjuje je nekom zastrašujućom jasnoćom koja nije ona dnevna, već jasnoća Bleska: "U snu noći vidim sive pse što puzaju kako bi se domogli sna i proždrali **<12>**ga". **</12>** Taj dremež bez snova, kada ne spavamo, jeste Nesanica, jer samo nesanica odgovara noći, može da je ispuni i **<13>**naseli. **</13>**

<10>Niče, *Rodenje tragedije*, §1 i 2. **</10>**

<11>Čf. Arto, III (kritika sna sa stanovišta filma i funkcionisanja misli). **</11>**

<12>Lorens, *Pernata zmija*, gl. 22. **</12>**

<13>Blanšo sugerše kako nije spavanje to koje odgovara noći, već samo nesanica (*Književni prostor*). Kada Rene Šar priziva prava dremeža s onu stranu sna, to nije protivrečno, jer se radi o dremežu u kojem ne spavamo, i koji proizvodi blesak: čf. Pol Vejn, "Rene Šar i iskustvo ekstaze" (Paul Veyne, "René Char et l'expérience de l'extase", *Nouvelle Revue Française*, nov. 1985). **</13>**

Tako dakle iznova nalazimo san, ali više ne kao san pri dre-
mežu ili san na javi, već kao san nesanice. *Novi san postao
je čuvar nesanice*. Kao kod Kafke, to više nije san koji se
sanja u dremežu, već san koji se sanja *pored* nesanice: "ša-
ljem (na selo) svoje obučeno telo... Ja za to vreme ležim u
svom krevetu pod smeđim <14> pokrivačem...". </14> Nesani-
čar može ostati nepokretan, dok san preuzima na sebe
stvarni pokret. Taj dremež bez snova gde međutim ne spa-
vamo, ta nesanica koja međutim povlači san onoliko daleko
koliko se i ona sama proteže, to je stanje dionizijskog pijan-
stva, njegov način da izmakne suđenju.

Fizički sistem surovosti još se suprotstavlja i teološkoj dok-
trini suđenja u trećem vidu, na nivou tela. Suđenje zapravo
podrazumeva istinsku organizaciju tela kroz koju deluje: or-
gani su sudije i osuđenici, a božje suđenje je upravo moć
organizovanja u beskonačnost. Otuda veza suđenja sa
organima čula. Sve ostalo je telo fizičkog sistema; ono uto-
liko pre izmiče suđenju jer nije "organizam" i lišeno je one or-
ganizacije organa kroz koju se sudi i kroz koju nam se sudi.
Bog je od nas stvorio organizam, žena je od nas stvorila or-
ganizam, dokle god smo imali živahno i životno telo. Arto
prikazuje ono "telo bez organa" koje nam je Bog ukrao kako
bi proturio organizovano telo bez kojeg se njegovo suđenje
ne bi moglo <15> obaviti. </15> Telo bez organa je afektivno,
intenzivno, anarhističko telo koje u sebi nosi samo polove,
zone, pragove i stepene. Kroz njega prolazi jedna moćna neor-
ganska vitalnost. Lorens od jednog takvog tela pravi sliku,
sa polovima sunca i meseca, ravnima, isečcima i <16>pleksu-
sima. </16> Štaviše, kada Lorens svojim likovima pripisuje
dvostruku određenost, možemo pomisliti da je jedna od
njih organski lični osećaj, ali da je druga inače moćan neor-
ganski afekt koji prožima to vitalno telo: "Što je muzika bila
izvršnija, to ju je on sa većim savršenstvom izvodio u potpu-
noj sreći; a istovremeno, ludo očajanje koje je nosio u sebi
raslo je istom <17>merom". </17> Lorens će neprestano pri-

kazivati tela sa organskim nedostacima, ili neprivlačna tela,
kao što je debeli toreador u penziji ili masni mršavi meksički
general, ali ona zato nisu ništa manje prožeta snažnom vital-
nošću koja upućuje izazov organima i razara organizaciju.
Neorganska vitalnost jeste odnos tela prema neprimetnim
silama ili moćima koje ga uzimaju pod svoje ili koje ono uzi-
ma pod svoje, kao što mesec uzima pod svoje telo žene: anar-
hista Heliogabal neprestano će u Artoovom delu biti svedok
tog sukobljavanja sila i moći, kao i toga da oni postaju mine-
rali, biljke, životinje. Stvoriti sebi telo bez organa, pronaći svo-
je telo bez organa jeste način da se umakne suđenju. To je
bio već i Ničeov projekat: definisati telo koje postaje, defini-
sati ga po intenzitetu, kao moć da se utiče i da se primi uti-
caj, a to će reći, *Volja za moć*. A ako na prvi pogled izgleda
kao da Kafka ne učestvuje u toj struji, kroz njegovo delo zato
ništa manje ne koegzistiraju, reaguju jedan na drugi i prela-
ze jedan u drugi, dva sveta ili dva tela: telo suđenja sa svojom
organizacijom, svojim segmentima (susedstvo radnih soba),
svojim razlikovanjima (poslužiteljima, advokatima, sudijama...),
svojim hijerarhijama (klasa sudija, službenika); ali i telo pra-
vosuđa u koje se upredaju segmenti na kojima se razlikova-
nja gube a hijerarhije zamagljuje, te ostaju samo inteziteti
koji tvore neodređene zone, prelaze preko njih punom br-
zinom i sukobljavaju se sa moćima, na tom anarhističkom
telu predatom samom sebi ("pravda ne traži od tebe ništa,
ona te uhvati kada dođeš i pusti te kad odeš...").

Četvrto svojstvo proističe iz sistema surovosti: borba, svuda
borba, borba je ta koja zauzima mesto suđenja. I nema sumnje
da borba izgleda kao da je *protiv* suđenja, protiv njegovih
instanci i likova. Ali dublje, sama borba je ta koja je borba, *iz-
među* sopstvenih strana, između sila koje podvrgavaju ili same
bivaju podvrgnute, između moći koje izražavaju te odnose
snaga. Tako bi sva Kafkina dela mogla biti naslovljena "Opis
jedne borbe": borbe protiv zamka, protiv suđenja, protiv oca,
protiv verenica. Svaki je pokret odbrana, ili čak napad, izmica-

---

<14>Kafka, *Svadbene pripreme na selu (Dnevnik*: "ne mogu da spavam, samo imam sno-
ve, ali mi se ne spava"). </14>

<15>Arto, *Da okončamo ...* </15>

<16>Lorens, *Fantazija nesvesnog*. </16>

<17>Lorens, *Aronov direk*. </17>

nje, zaustavljanje napada, predviđanje udara koji ne vidimo uvek kad dolazi, ili dolazi od neprijatelja kojeg ne uspevamo uvek da identifikujemo: otuda važnost položaja tela. Ali te spoljašnje borbe, te **borbe protiv** nalaze opravdanje u **borbama između**, koje određuju sastav snaga u borcu. Treba razlikovati borbu protiv Drugog od borbe u Sebi. Borba protiv hoće da uništi ili odbije neku silu (borba protiv "đavolskih moći budućnosti"), ali borba između, naprotiv, hoće da se domogne neke sile kako bi je učinila svojom. Borba između je proces kroz koji se sila obogaćuje, osvajajući za sebe druge sile i pridružujući im se u novom spoju, u jednom postajanju. Za ljubavna pisma bismo mogli reći da su borba protiv verenice, gde se radi o tome da se odbace uznemirujuće mesožderske sile, ali to je i borba **između** sila verenika i životinjskih sila koje on sebi pripaja kako bi bolje pobeo od one za koju sumnja da bi joj mogao postati plen, takođe vampirskih sila, kojima će se on poslužiti kako bi isisao krv iz žene pre nego što nas ona proždere, i svako takvo udruživanje sila tvori nekakva postajanja, postajanje životinjom, postajanje vampirom, možda čak i neko postajanje ženom do kojeg se može doći samo kroz **<18>** borbu. **</18>**

Kod Artoa, to je borba protiv boga, lopova, lažova, ali taj poduhvat je moguć samo zato što je borac istovremeno u borbi sa načelima ili moćima; ona se vodi u kamenu, u životinji, u ženi, tako da kroz to postajanje (postajanje kamenom, životinjom ili ženom) borac može da se ustremi "protiv" svog neprijatelja, sa svim svojim saveznicima koje mu daje druga **<19>** borba. **</19>** Kod Lorensa se stalno pojavljuje jedna slična tema: muškarac i žena se jedno prema drugom često odnose kao neprijatelji, ali to je najbanalnije u njihovoj borbi, i valja samo za bračnu scenu; dublje, muškarac i žena su dva napona koja moraju da se bore, koji mogu naizmenično da

ovladavaju jedno drugim, ili da se razdvajaju predajući čednosti, koja je i sama jedna sila, jedan **<20>** napon. **</20>** Lorens se snažno iznova vraća na Ničea: sve što je dobro proizlazi iz borbe, a njihov zajednički učitelj je mislilac borbe, **<21>** Heraklit. **</21>** Ni Arto ni Lorens ni Niče ne podnose Istok i njegov ideal ne-borbe; njihova najviša mesta su Grčka, Etrurija, Meksiko, posvuda gde stvari dolaze i postaju tokom borbe koja sačinjava njihove sile. Ali gde god žele da nas nateraju da se odrekemo borbe, tamo nam suprotstavljaju "ništavilo volje", oboženje sna, kult smrti, čak i u svom najblažem obliku, obliku Bude, ili Hrista kao osobe (nezavisno od onoga što od njega čini sveti Pavle).

Ali borba nije ništa više ni "volja za ništavilom". Borba uopšte nije rat. Rat je samo borba protiv, volja za razaranja, Božje suđenje koje od razaranja čini nešto "pravedno". Božje suđenje stoji na strani rata, a nikako ne na strani borbe. Čak i kada ovlada drugim silama, sila rata ih najpre osakati, svede ih na najniže stanje. U ratu, volja za moć znači samo da volja želi moć kao maksimum vlasti ili dominacije. Niče i Lorens će u tome videti najniži stepen volje za moć, njenu bolest. Arto najpre podseća na ratni odnos Amerika-SSSR, Lorens opisuje imperijalizam smrti, od starih Rimljana do modernih **<22>** fašista. **</22>** To zato da bi se bolje pokazalo kako borba **ne prolazi** tim putem. Borba je, naprotiv, ona moćna neorganska životnost koja silu upotpunjuje silom, i obogaćuje ono što uzme pod svoje. Beba predstavlja tu životnost, upornu, tvrdoglavu, neukrotivu volju za život, različitu od svakog organskog života: sa malim detetom već imamo neki organski lični odnos, ali ne i sa bebom, koja u svojoj malenkosti sažima energiju od koje pucaju pločnici (Lorensova **<23>** beba-kornjača). **</23>** Sa bebom postoji samo afektivni, atletski, bezličan, životan odnos. Izvesno je da se volja za moć u bebi javlja na beskraj-

---

<18> Cf. Kafkine aluzije u *Pismima Mileni*. **</18>**

<19> O borbi načela, Volje, ženskog i muškog, Arto, *Taraumare (Les Tarahumaras)*, "ritual pejtla"; i *Helioqabal*, "rat načela", "anarhija" (borba "JEDNOGA koje se deli ostajući JEDNO. O muškarcu koji postaje žena i zauvek ostaje muškarac"). **</19>**

<20> Lorens, *passim*, a naročito *Eros i psi*, "Potrebni smo jedni drugima". **</20>**

<21> Cf. Arto, *Meksiko i civilizacija* (Artaud, *Le Mexique et la civilisation*, VIII): priziva-nje Heraklita, i aluzija na Lorensa. **</21>**

<22> Cf. Kafkine aluzije u *Pismima Mileni*. **</22>**

<23> Lorens, *Pesme*, veoma lepa pesma "Baby tortoise". **</23>**

no tačniji način negoli kod ratnika. Jer beba jeste borba, a **malo** je nesvodljivo mesto sila, najotvoreniji dokaz sila. Sva četiri autora uhvaćena su u procese "minijaturizacije", "umanjivanja": Niče, koji misli igru, ili dete-igrača; Lorens, ili "mali Pan"; Arto-derle, "jedno moje dečije ja, svest maloga deteta"; Kafka, "veliki sramotnik koji se pravi sasvim <24>mali". </24>

Moć je idiosinkrazija sila, i to takva da se ona dominantna transformiše prelazeći u one kojima dominira, a ove druge se transformišu prelazeći u onu prvu: središte preobražaja. To je ono što Lorens naziva **simbolom**, intenzivnom mešavinom koja treperi i širi se, koja ne znači ništa, ali nas vrti u krug sve dok u svim pravcima ne pohvata maksimum mogućih sila, od kojih svaka iznova dobija smisao stupajući u odnose sa drugima. Odluka nije suđenje, niti organska posledica suđenja: ona životno šiklja iz kovitlaca sila koji nas uvlači u <25>borbu. </25> Ona razrešava borbu ali je niti ukida, niti okončava. Ona je blesak koji odgovara noći simbola. Za sva četiri autora o kojima govorimo može se reći da su simbolisti. **Zaratustra**, knjiga simbola, prvorazredna borbena knjiga. Analogna težnja da se sile umnožavaju i obogaćuju, da se iz njih privuču maksimum u kojem svaka od njih reaguje na druge, to je ono što se pojavljuje u Ničevom aforizmu, u Kafkinj paraboli. Između pozorišta i kuge, Arto stvara simbol u kojem svaka od dve sile udvaja onu drugu i daje joj novi zamah. Uzmimo za primer konja, apokaliptičnu životinju: konj koji se smeje kod Lorensa, konj koji provlači glavu kroz prozor i gleda me kod Kafke, konj "koji je sunce" kod Artoa, ili pak magarac koji kaže "**ia**" kod Ničea, eto likova koji predstavljaju isto toliko simbola nagomilavajući sile, stvarajući mešavine moći.

Borba nije božje suđenje, već način da okončamo sa bogom i sa suđenjem. Niko se ne razvija kroz suđenje, već kroz borbu koja ne podrazumeva nikakvo suđenje. Učinilo nam se da je pet svojstava uspostavilo suprotnost između po-

stojanja i suđenja: **surovost nasuprot beskonačnom ispaštanju, dremež ili pijanstvo nasuprot snu, životnost nasuprot organizaciji, volja za moć nasuprot volji da se ovlada, borba nasuprot ratu**. Ono što nam je smetalo bilo je to što, kada se odrekne suđenja, imamo utisak da se lišavamo bilo kakvog sredstva da pravimo razliku između onoga što postoji, između načina postojanja, kao da od tada sve vredi isto. No, nije li pre suđenje to koje pretpostavlja unapred postojeće kriterijume (više vrednosti), one koji postoje pre svakog vremena (u beskonačnosti vremena), tako da ne može da se shvati šta je to novo u nečemu što postoji, pa čak ni da se predoseti stvaranje nekog načina postojanja? Takav način stvara se životno, kroz borbu, u nesanicu dremeža, i ne bez izvesne surovosti na račun samog sebe: ništa od toga ne proizlazi iz suđenja. Suđenje sprečava svaki novi način budućeg postojanja. Jer ono se stvara sopstvenim silama, odnosno, kroz sile koje ume da uhvati, i vredi samo po sebi, utoliko što dovodi do postojanja nove kombinacije. Možda je u tome tajna: dovesti do postojanja, a ne suditi. Ako je tako neukusno suditi, to nije zato što je sve jednako vredno, već naprotiv, zato što sve ono što vredi ne može da se napravi i da se razlikuje ni na koji drugi način osim kroz izazov upućen suđenju. Koje bi se suđenje stručnjaka, u umetnosti, moglo odnositi na delo budućnosti? Ne treba da sudimo drugim postojanjima, već da osetimo da li nam ona odgovaraju ili ne odgovaraju, odnosno, da li nam donose sile ili nas pak vraćaju u bedu rata, u siromaštvo sna, u strogo organizacije. Kao što je rekao Spinoza, to je problem ljubavi i mržnje, a ne suđenja; "moja duša i moje telo čine jedno... Ono što moja duša voli, volim i ja, ono što moja duša mrzi, mrzim i ja... Sve one tanane naklonosti neprebrojne duše, od najgorče mržnje do najstrasnije <26>ljubavi". </26> Nije to subjektivizam, jer postaviti problem u terminima sile, a ne nekim drugim, već prevazilazi svaku subjektivnost.

<24>Kafka, Kanetijev navod: "Dve mogućnosti, napraviti se beskonačno mali, ili to biti. Druga bi bila ispunjenje, dakle, nedelanje; prva, početak, dakle, delanje." Dickens od minijaturizacije pravi književni postupak (nejaka devojčica); Kafka preuzima taj postupak, u *Procesu*, gde dva policajca dobijaju batine u ostavi kao dva deteta, u *Zamku*, gde se odrasli kupaju u koritu i prskaju decu. </24>

<25>Lorens, *Apokalipsa*. </25>

<26>Lorens, *Studije o američkoj klasičnoj književnosti*. </26>